

‘FEMİNİST DERGİSİ’NİN KAPAK SAYFALARININ İNCELENMESİ

Ali KORKMAZ*

Derya BOYRAZ**

ÖZ

Dergiler, buldukları dönemin tarihini, toplumsal olaylarını ve kültürlerini aktaran en önemli materyallerdir. Dergilerin kurulmasında bu etkenlerin varlığının yanı sıra her zaman ideolojik bir gayeye ulaşma amacı da yer almaktadır. Çalışmada incelenen Feminist dergisi de “kadınların sesi olmak, özgür olduklarını haykırmak ve şiddete karşı tek yürek” olma gibi kadın odaklı temeller üzerine kurulmuştur. Son dönemlerde yaşanan kadına karşı şiddet, taciz ve cinayet olaylarının artması nedeniyle kadınların mağduriyetini dile getirmek ve haklarının olduğunu hatırlatmak anlamında böyle bir çalışma yapılması gerekli görülmüştür. Çalışmanın kavramsal çerçevesi kadın hakları, kadın hareketleri ve feminizmdir. Bunların yanında kadın hareketleri ile alakalı Türkiye’de 1980’lerde yaşanan başlıca olaylar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Feminist dergisinin tüm sayılarının kapak sayfaları göstergebilimsel yöntemle görseller, renkler, jest ve mimikler ile sloganlar üzerinden incelenmiştir. Genel olarak incelendiğinde de ana temayı “kadına karşı şiddet ve baskı” sorunları oluşturmuştur. Bu çıkarımların yanı sıra, kadınların her zaman özgür olması, pasif değil etken bir konumda yer almaları, kadınların toplumda söz sahibi olmaları ve bazı görevlerin kadınların üzerinde bir tahakküm aracı olarak hissettirilmemesi gerektiği üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: Feminist Dergisi, Feminizm, Kadın, Kadın Hareketleri, 1980’lerde Türkiye.

EXAMINING THE COVER PAGES OF FEMINIST MAGAZINE

ABSTRACT

Journals are the most important materials that convey the history, social events and cultures of their time. In addition to the existence of these factors, the aim of achieving an ideological goal is always included in the establishment of journals. Feminist magazine examined in the study is based on women-oriented foundations such as “being the voice of women, shouting that they are free, and being the only heart against violence”. Due to the increasing incidents of violence, harassment and murder against women in recent times, such a study was required to express the victimization of women and to remind them that they have rights. The conceptual framework of the study is women's rights, women's movements and feminism. Besides associated with the women's movement has focused on the key events that took place in the 1980s in Turkey. In this context, Feminist magazine were examined through semiotic method on visuals, colors, gestures and gestures and

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
ORCID No: 0000-0003-0974-4498

** Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi S.B.E.
ORCID No: 0000-0003-2210-7725

slogans. When examined in general, the main theme was violence and oppression against women ". In addition to these inferences, women should always be free, take an active rather than passive position, have a say in society, and some duties should not be perceived as a means of domination over women.

Key Words: Journal of Feminist, Feminism, Women, Women's Movements, 1980 in Turkey.

GİRİŞ

Kadınların, Türk toplumundaki önemi oldukça hayati bir öneme sahiptir. Özellikle Orhun Yazıtları'nda ve eski yazıtlarımızda yıllarca süregelerek anlatılanlar ışığında kadın figürü, hem anne, hem baba hem de siyasi anlamda bir yönetici konumundalardı. Hatunların, hakanlar savaşa gittiklerinde onların yerine yöneticilik yapması ise kadının devlet işlerinde söz sahibi olduğunun ve aynı zamanda kadına verilen değer ve saygının ne denli büyük olduğunun da kanıtıydı. Fakat Arap kültürüne bakıldığında özellikle Cahiliye Devrinde *kız çocuklarının gömülmesi, erkek çocuklarının değerli olması, kadınların sadece itaat eden bir köle gibi olması*; bu gibi sebeplerden İslamiyet'in Arap bölgesine de gelmesiyle, Arap kültürü Türk toplumunu olumsuz yönde etkilemiş ve kadın geri plana itilmeye başlanmıştır. Aslında bu durum Yunan mitolojisine kadar uzanmaktadır. Mesela Aristoteles, *erkeğin koşullar büsbütün doğaya aykırı olmadıkça yönetmeye kadından daha yetenekli olduğunu savunur*. Kadınların yönetme yetisinin olabileceğini düşünür ancak kadınların bu yetileri kullanmasını bilmedikleri için kötü sonuçlar doğurabileceklerini öne sürmektedir. Bu yüzden erkek ile kadın arasındaki üstünlük, aşağılık ilişkisi sürekli (Atılgan, 2013: 19) bir biçimde günümüze kadar da aktarılmıştır. Bir diğer Yunan Filozofu Platon (Eflatun)'un kadınlara ilgili düşüncesi de Aristoteles'e benzerdir. Platon, kadınların ve erkeklerin biyolojik olarak doğuştan farklı yaratıldıklarını, kadınlara da farklı haklar verilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Ancak, kadının da erkek ile aynı güçlere sahip olduğunu savunsa da yine de kadınların erkekler kadar iyi olamayacağını da vurgulamadan edememektedir (Akt: Atılgan, 2011: 125).

Kadının değersizleştirilmesinin ardından, günümüzde de çok yaygın olan erkeğin kadına zulümleri olarak sıralanabilecek olay silsileleri kadına şiddet, taciz ve kadın cinayetleri gibi birçok üzücü olaylar yaşanmıştır. Hemen hemen toplumun her kesiminden kadınlar, bu gibi olumsuz olaylar, baskılar ve seslerinin kısılması sebebiyle her halükarda kendi seslerini ve mağduriyetlerini duyurmak için birçok platformda yer almışlardır. Bu platformlar arasında etkili iletişim kanallarından biri olan dergi yayıncılığı da kadınların sesi olmuştur. 1980'in ikinci yarısında ilk kez "Feminizm"i dile getiren bu bağlamda yayın yapan Feminist dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Diğer dergiler daha çok magazinsel, ev işleri, kadınlar için örgüler, yemek tarifleri gibi günlük konuları işleyip eğlendirme amacı güderken, 1987'de

yayımlanan *Feminist* dergisinin önemleri; öncelikle feminist bir ideolojiyi barındıran, döneminin dergilerine göre daha ciddi içerikleri olan, kadınların sorunlarını dile getiren ve aynı zamanda kadınların düşüncelerini özgürce yayımlayabildikleri bir alandır. Bir önemli detay, 1980'lerin ikinci yarısında feminizmi anlatan ilk feminist dergi olmasıdır. Derginin yazar kadrosunun kadınlardan oluşması, dönemine göre feminizmin ciddi manada savunucusu olması önemli olan bir diğer yönleridir. Aynı zamanda Feminist dergisi üzerine daha önce yapılmış bir çalışma olmaması da yeknesak bir çalışma olmasının önünü açmıştır. Kadın dergilerine genel olarak bakıldığında daha çok kadınları eğlendiren ve kolay okunan şekilde tasarlanır. Ancak feminist dergisi tamamen önemli bir ideoloji çerçevesinde oluşturulmuş, “ciddi içerikli, kadınların özgür olmasını sağlayan” bir platform olarak kullanılmıştır.

Feminist dergisi toplamda 7 sayı çıkmış ve her bir sayısının kapak sayfaları Ferdinand De Saussure'ün gösteren-gösterilen; Roland Barthes'ın yananlam-düzanlam kuramına göre göstergebilimsel analiz ile incelenmiştir. Kapak sayfalarında incelenenler; sloganlar, jestler-mimikler, renkler ve fotoğraflar olmuştur. Bunların yanı sıra Feminist dergisinin daha verimli olarak kapaklarının okunabilmesi için dönemsel olaylara, gelişmelere de değinilmiştir. Çalışmanın neticesinde dergi kapaklarında hangi konuların daha çok işlendiği, dergi kapaklarında kullanılan görsellerin, renklerin, hareket ve sloganların nasıl okunması gerektiği gibi soruların cevaplarının elde edilmesine yönelik inceleme yapılmıştır. Dergiler tarandığında elde edilen genel yargılar, daha çok toplumda hor görülen kadınların varlığı, kadınlara karşı yapılan her türlü şiddet ve cinsel istismarların varlığından sıkça bahsedilmiş olmasıdır. Ayrıca dergi kapakları çözümlenirken, dergi içeriklerinden ve dönemsel olaylar literatürden taranarak daha detaylı verimli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Dönemsel olaylar olarak Türkiye'de 1970 ile 1990 arasında yaşanan feminist kadın hareketlerinin gelişimleri incelenmiştir. Derginin genelinde ele alınan konular¹ ise kadına şiddet, tecavüz, cinsel istismar, kadının hor görülmesi ve ezilmesi, 1987'de şiddete gören hamile bir kadının boşanma davasını reddeden hakim Mustafa Durmuş'un “Karnından sıpayı, kadının sırtından sopayı eksik etmemeli.” skandal sözüne karşı başlatılan “Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası” yürüyüşü, cinsel istismarı yapan kişiyi meşrulaştırdığı iddia edilen “Madde 438” in yeniden onaylanmasına karşı hareket edilmesidir.

¹ İlerleyen bölümlerde sözü edilen konular ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1. Feminizm Hareketi

Feminizm, kadınların haklarını kazanma mücadelesi anlamına gelen bir hareket olarak bilinmektedir. Kadınların dünyaya, erkeklerin gözlerinden, onların çıkarları açısından değil, kendi gözleriyle bakmasını savunan, kendi seslerini bulmasını isteyen bir düşünce akımıdır (Tekeli, 2017: 131). Türk Dil Kurumu'nda feminizm kelimesi "Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi" olarak tanımlanmıştır. Zaten kadın haklarının gündeme gelmesindeki en büyük etken ilk aşamada kadın – erkek eşitliği üzerinedir. Kadın ile erkek arasındaki doğuştan gelen bir biyolojik farklılık söz konusudur ve eşit değillerdir. Ancak hak bağlamında değerlendirildiğinde erkeklere tanınan kolaylıkların ve hakların kadınlara da eşit oranda tanınması gereklidir. Bir toplumsal/kültürel farklılığa dönüştürülüp eşitsizliğin ve erkek egemenliğinin meşrulaştırıcı gerekçesi sayılması, binyılların ötesinden günümüze ulaşan ve dolayısıyla zamana ve değişime karşı en dayanıklı ideolojik kalıp olduğunu kanıtlayan bir anlayıştır ve kadınların toplumsal olarak kontrol edilmeleri ve bastırılmaları için de gerekçe oluşturur. Kadınların nasıl giyinmeleri, nasıl davranmaları gerektiği, ne zaman çizgiyi aşmış sınırlı cezalandırılacaklarına karar verilmesi ve cezanın uygulanması hep erkeklerin tekelinde sayılır. Kontrol araçları, kadına ideolojik olarak yerine göre "fahişe", yerine göre "müsait kadın", yerine göre "cadı", son yıllarda da "feminist" yaftasını vurmaktan fiziksel şiddete ve onun en çıplak biçimi olan tecavüze tek değişir (Berktaş, 1997: 92). Kadınlar üzerine söylenen sözlerin esas olarak kadın cinselliği etrafında odaklanıyor olması da, aynı gerçeğin bir diğer yönüdür. Gerek medyada kurulan kadın kimliklerinin, gerekse siyasilerimizin kadın kimliğine ilişkin dokundurmalarının erkek-egemen söylemlerce tanımlanan bir cinsellekle örtüşüyor olması, kadını edilgen, kolayca el konulup hükmedilebilir, parçalarına ayrılıp kullanılabilir seyirlik bir cinsel haz nesnesine dönüştürmenin, dolayısıyla onu özerk irade ve bireylik olanağından yoksun bırakmanın örnekleridir (Berktaş, 1997: 95).

18.yüzyılda Batı'da kadınların, ataerkil düzene ait norm ve değerlere, cinsiyetçi politikalara karşı başlatmış olduğu mücadele tarihsel süreç içerisinde çeşitli akımlar halinde devam etmiştir. *Birinci dalga* olarak isimlendirilen ilk feminist hareket, yasal ve kurumsal düzenlemelerle kadın haklarının koruma altına alınmasına yönelik, eşit vatandaşlık, siyasal ve kamusal hak talepleri üzerinedir. 1960'larda başlayan *ikinci dalga*, ev içi roller, cinsler arası eşitlik, kadının bedeni ve doğurganlığı üzerinde söz sahibi olabilmesi konuları üzerine mücadele verilen bir süreç olmuştur. Kamusal alana kadınların eşit şekilde çıkma talebi, Türkiye gibi Batılılaşma gayreti içerisinde olan Müslüman ülkelerde, kadının dini kimliği ve

göstergesi olan örtüsü noktasında tartışmaların yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu da kamusal alanın içi ve kamusal alana nelerin taşınıp taşınamayacağı sorusu gündeme gelmiştir. Üçüncü dalga ise, kadınların bireysel tercihleri ve sınıfsal, dini, etnik farklılıkları üzerine yoğunlaşan, ana-akım feminizmi ise Avrupa-merkezci bakış açısıyla kadın sorunlarını ele alması noktasında eleştiren bir hareket olmuştur (Özüdoğru, 2018: 304).

Türkiye’de feminist hareketlerin çıkış noktalarından biri “kadına şiddet” haberleri olmuştur. Gerek medyada gerekse yakın çevrede yüksek oranda bu durumla karşı karşıya kalınması feminist hareketleri zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda kadına yönelik şiddetle mücadele Türkiye’nin özel koşullara sahip olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Kadınlar, daha çok İstanbul ve Ankara’da bilinç yükseltme toplantıları ve kurultayı düzenlemeye başlamışlardır. Feminist hareketleri farklı boyutlarıyla adlandıran Nazik Işık, 1990’larda kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele hareketi içinde oluşmuş “bazı gözlem ve düşünceler” adlı makalesinde 1980’lerin ilk yarısında, kadınların hareketini “yeni dalga feminist hareket” olarak adlandırmıştır. Kadın Çevresi’nin yayınladığı bir dizi çeviri kitap, Batı’nın ikinci dalga feminist yükselişinin düşünsel ve pratik ürünlerini “yerel yeni dalga feminist hareket”e taşımakta olup, bilinç yükseltme gruplarının gündemi üzerinde belirleyici etkiler yapmışlardır (Işık, 2016: 44).

Türkiye 1980’de önemli bir gelişme yaşamıştır: 3. Askeri darbe. Bu istikrarsızlık, kadınlara o dönemde tam anlamıyla politikadan arındırılmış olan kamusal alanı politize etme şansı vermiştir. Hükümet askerlerin elinde olduğu için her türlü siyasi ve politik girişim yasaklanmıştır. Türkiye’de feminizm de bu hareketler sonucunda vuku bulmuştur (Schroeder, 2007: 87).

1980’ler kadın hareketi bağlamında düşünüldüğünde başta kadına yönelik şiddet olmak üzere toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kamusal alana taşındığı ve kadına yönelik her türlü ayrımcılığı toplumsal bir mesele yapma amacını taşıyan kampanya, gösteri ve yürüyüşlerin en yoğun olduğu yıllar olmuştur (Kardam ve Ecevit, 2016: 90). Bu açıdan yaklaşıldığında Feminist dergi böyle bir dalgalı dönemde ortaya çıkması bakımından önem arz etmektedir.

1.1. Feminizmin Türkiye’ye Yansımaları

1926 yılına kadar geçerli olan şeriat yasaları, Türk kadınının yasal durumunu, haklarını ve sorumluluklarını belirlemiştir. Bu yazgı Cumhuriyet ile birlikte değişmiştir (Özen, 1994: 15). Cumhuriyetin ilanından sonra kadın, Osmanlı döneminde olduğu gibi, kendisi için bazı haklar elde etmek için uğraşan, kendisinin de birey olduğunu kanıtlamaya

çalışan, toplumun her kesiminde kadın ve erkeğin eşit olduğunu savunan, bunu eleştiren, tartışan ve tartan kadın kimliği ile yer almak yerine, fiziksel görünürlüğünü kanıtlama yolunda yazılarıyla yer almaya çalışmışlardır (Kılıç, 2019: 2141). Cumhuriyet Türkiye’de bir nevi kadınların Rönesans’ı olmuştur. Kadınların haklarına kavuşması Cumhuriyet ile olmuştur ve bu hakların etkin bir biçimde kullanılmasını kolaylaştıracak hukuksal, eğitsel ve kültürel fırsat alanları açmıştır. Kadın erkek eşitliği ve hukuk hakkını sunmuştur (Arat, 1997: 9-10). 1926 yılına gelindiğinde Medeni kanunun İsviçre’den Türkiye’ye getirilmesi o dönemde Türk toplum hayatına köklü değişiklik getiren bir tercih olmuştur (Oktay, 1997: 51). 1926’da Yurttaşlar yasasının benimsenmesiyle aile yaşamına getirilen yenilik ve kadına, erkeğin sahip olduğu hakların eşit olarak tanınması, Türk toplumuna yeni bir yön vermiştir (Özen, 1994: 15).

Türk devrimi, kadına yönelik hakların savunulmasının temelini atmış ve birçok gelişimin alt yapısını oluşturmuştur. Türkiye’de “kadın kimliği” yeniden tanımlanmış, yeni ufuklar, yeni umutların yolunu açmıştır. Türkiye’de toplumsal yapının oluşmasında etkili olan faktörler, bugünkü niteliğiyle, kadın erkek ilişkilerinde hukuki bir eşitlik sağlanmış olmakla birlikte, gündelik hayat içerisinde yine de bir eşitsizlik oluşturmuştur (Kırkpınar, 2001: 1). Kadınlara karşı bilinçaltında oluşmuş kültürel değerler sebebiyle de kadın ne kadar yasalar çağdaşlaşırsa çağdaşlaşsın bu normlara uyum sağlamakta güçlük çekmiştir.

1980’ler (1980’de kabul edilen 24 Ocak kararları sonrası) hükümetlerin liberal ekonomi ve açık pazar politikaları, ülkede daha iyi yönde değişikliklere yol açmıştır. Dahası bu dönemde ve insanlara özellikle de kadınlara çalışmak için daha fazla imkanlar oluşturmuştur sunulmuştur. İstihdam, ev dışında çalışmak kadınlar için mühim hale gelmiş ve hatta kadın akademisyenlerin sayısında artış meydana gelmiştir. Boşanmalarda ise artışlar görülmeye başlanmış ve kadınlar “hayır” kelimesini tam anlamıyla hayatlarına dahil etmeye başlamışlardır. Hukuk sisteminde de kadın hakları üzerine değişiklikler yapılmıştır. 1980’lerde kadınlar önceden sıkıldıkları, çekindikleri konular hakkında konuşup, eşitsizliklerini özgürce dile getirmişlerdir. Kadın hakları eylemcileri 1990’larda madde 438’de “bir fahişeye tecavüz eden bir erkeğin cezasının azaltılması” ve kadınların ancak kocaları izin verdiği takdirde çalışabileceğini belirten yasalar kadın hareketleri sonucunda kaldırılmıştır (Schroeder, 2007: 129). 1980’lerin en önemli özelliği arasında yer alan kadınların ilk kez sokak yürüyüşüne çıktıkları “Dayağa Karşı Kampanyası” ile kadınların gündemlerini kendilerinin belirlemeye başlamasıdır. Kampanyayı organize eden kadınlar pek çok kadının erkek akrabaları tarafından sistematik bir biçimde tacize maruz kaldıklarını iddia etmişlerdir. Ama konuyla ilgili olarak bir yaptırım veya yasal değişiklik yapılmamıştır

(Schroeder, 2007: 94). “Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası’nın içeriği şu şekildedir (Işık, 2016: 45-46):

“1987’de Çankırı’da kocasından sürekli olarak şiddete maruz kalan hamile bir kadının boşanma davasını reddeden hakim Mustafa Durmuş’un “karnından sıpayı, kadının sırtından sopayı eksik etmemeli.” Üzerine kadınlar tarafından hareketler başlamıştır. Bu karar ise kadına yönelik aile içi şiddeti daha da meşrulaştırmış bir yerleşik zihniyetin eseridir. Çankırı’da sekiz avukatın başlattığı kampanya İstanbul ve Ankara’ya da hızla yayılmıştır.”

1987’de kadın grupları birleşerek hakime karşı dava açmışlardır. Kampanyanın içeriği ve hakim hakkındaki suç duyurusu şu şekildedir (<http://bianet.org/kadin/medya/10139-dayaga-karsi-dayanisma-kampanyasi-bildirisi-1987>):

“Kadınların dayağa karşı dayanışma kampanyası, boşanma davası açan bir kadının aleyhine verdiği gerekçeli kararda "kadının sırtından sopa, karnından sipa eksik olmamalı" diyen hakim Mustafa Durmuş'a açtığımız hakaret davası ile başladı, dayanın meşrulaştırılmasına karşı yürüyüşle devam etti, kadın şenliğiyle sürüyor. Biz feminist dergisini çıkaran kadınlar, Türkiye’de kadın hareketinin en geniş örgütlenme biriminin, kadınların ezilmesi konusunda değişik görüşleri olan kadınların yürüteceği kampanyalar olmasını doğru buluyoruz. Türkiye’de kadınların ilk kampanyasının dayakla ilgili olması kaçınılmazdı.”

2. Kadın Dergilerinin Gelişimi

Görüşlerin, düşüncelerin ve ideolojilerin iletilmesinde ve yayılmasına en etkili görevi üstlenen materyaller içerisinde derginin konumu da oldukça öneme sahiptir. Feminizm toplumsal bir hareket olup, kadınların ezilmesiyle, baskı görmesiyle ilgili sorunları kamusal platformlarda duyurmayı amaçlar. Özellikle feminizm ile ilgili olan kadın dergilerinin amaçları arasında kadınların kendilerini güçlendirmeleri ve özgüvenlerini ortaya çıkarmaları önemli hususlardır.

Feminizmin esintileri Türkiye’ye daha çok Batı’dan geldiği bilinmektedir. 1970’lerde evlilik öncesi cinsel ilişki ve tecavüz Britanya kadın dergilerinde önem kazanmaya ve gündeme gelmeye başlamıştır. Herkes tarafından onaylanmasa da bu konular, dergi satışlarında ciddi bir artışın görülmesinde etken olmuştur. Ancak bu dönem piyasanın iniş çıkış yaşadığı bir dönemdir. 1980’lere gelindiğinde, kadın dergilerinde büyük bir artış oldu. 50’nin üzerinde çıkan dergiler arasında “options” dergisi ilk büyük dergi olarak kabul edilmektedir. Sonrasında genç kızlara ve özgür kadınlara hitap edecek içerikler verilmeye

başlanmıştır. Özellikle cinsellik ve ilişki tavsiyeleri ile ilgili yayınlarda artış görülmüştür (Schroeder, 2007: 128-129). 1980'ler Türkiye'de feminist hareketlerin temelinde, güçlenen kadın hareketleri haliyle kadın dergiciliğini de etkilemiştir. Buradan hareketle Dolayısıyla 1970 ve 1980'ler kadınların yaşamında köklü değişikliklerin olduğu en önemli dönemlerdir. Bu değişiklikler; doğum kontrolü ve kürtaj imkânlarının artması ile kadınların kendi doğurganlıklarını kontrol etmeleri, kadınların çok iyi eğitimler almaya başlaması, erkeklerin işsizlik oranlarının yükselmesi ile kadınların da çalışma hayatına katılmaya başlaması ve iş olanaklarının artmasıdır. Bu gibi sebepler elbette dergilerin içeriklerinin belirlenmesinde önemli unsurlar olmuştur (Schroeder, 2007: 130).

1970'lerde Britanya'daki kadın dergileri ve feminist hareketler bağlamında düşünüldüğünde önemli bir dönemdir. Feministler, kadınların eş ve anne olarak tanımlanan aile içi rollerini sorgulamaya başlamışlardır. Bu toplumsal gelişme, hem Britanya'daki hem de diğer ülkelerdeki yayıncı ve editörleri, kadın dergilerinin yıllar boyunca neredeyse hiçbir sorunla karşılaşmadan ilettikleri mesajları gözden geçirmeye zorlamıştır. 1970'lerden itibaren ışıltılı kadın dergileri ortaya çıkmaya başlamıştır (Schroeder 2007: 128).

1980'lerden sonra kadınların haklarını elde etmeleri için çabalayan dergiler zamanla yerini; erkek tekelinde ya da erkek bakış açısıyla çıkan kadın dergilerine bırakmış ve "kadın bedeni" cinsel bir objeye dönüşmüştür (Kılıç, 2019: 2144). Bu yıllarda ilk defa kadın bireyselliği ve cinselliği temsil edilmeye başlanmış; *Kadınca* dergisi de bu dönemde ortaya çıkan cinselliği ön planda tutan bir yayın misyonu belirlemiştir. Kadınların cinsel duygularının sert bir tutumla bastırılması bu dergilerin çıkışlarını hızlandırmıştır (Tekeli, 2017: 133).

Diğer kadın dergilerinden bazıları çıplak kadın resimleri ve kapak kızları ile satış rekoru kırmış, ayrı bir cinsiyet pazarı oluşturmuştur. Gerek yerli gerekse yabancı dergiler, kadınlar üzerinde satış yaparak yayın politikalarına kadınları alet etmişlerdir. Bunun yanında iş kadınlarına yönelik idealist dergiler de basın dünyasında yerlerini almışlardır (Kılıç, 2019: 2144). Süheyla Kırca Schroeder'in de söylediği gibi "Amica, Options, Cosmopolitan, Votre Beautâ, Prima Donna gibi bu yeni dergiler, öncekilerden daha sofistike, şık, renkli ve cazip görünüyordu." (Schroeder, 2007: 140). Bu dergiler renkli halde basılırken, Feminist dergisinin renksiz siyah-beyaz olarak basılması söz konusudur. Siyah- beyaz olarak basılmasının nedeni "kadınların karanlık, güvensiz, şiddet ve kötülüklerle dolu bir dünyada" yaşadıklarının vurgulanmak istenmesidir.

3. Feminist Dergisinin Gelişimi

1982’de İstanbul’da YAZKO tarafından Gazeteciler Cemiyeti’nde düzenlenen “feminizmin” kamuoyu önünde ilk kez açıkça savunulduğu sempozyum; 1983’te Somut dergisinde yayımlanan feminist kadın sayfası; 1984’te İstanbul’a kurulan Kadın Çevresi kitap kulübü; 1986 yılında Türkiye’nin de onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme’nin uygulamaya konulmasını talep etmek için açılan dilekçe kampanyası; 1987’de kadın dayağını meşrulaştıran bir yargı kararını protesto etmek ve aile içinde kadınlara uygulanan şiddeti kınamak üzere yapılan yürüyüş eylemi ve bu eylemle başlatılan kampanya (Tekeli, 2015: 31) Ankaralı ve İstanbullu kadınların katılımıyla 10 Mayıs 1987 tarihinde *ilk sokak eylemi* gerçekleştirilmiştir (Timisi ve Gevrek, 2016: 23). Ve aynı zamanda bu eylem kadınların *ilk feminist ideolojisi ile sokağa çıkması* anlamını taşımaktadır; çeşitli yıllarda yapılan 8 Mart kutlamaları ve gösterileri, şenlikler, tartışma toplantıları, paneller... Birçok gelişme yaşanmıştır (Tekeli, 2015: 31).

Feminist dergisi de bu süreci üstlenen ilk yayın olmuştur. 1980’lerin ikinci yarısında iki feminist dergi baş göstermiş; ilki Feminist dergisi, ikincisi de Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi olmuştur. Feminist dergisinde kadınların sömürülüşünün nedenleri üzerine düşünülmüş ve ataerkil bir yapının baskıcılığına karşı tavır takınılmıştır (Schroeder, 2007: 89). Derginin yayın periyodu da “arada bir” olarak yazılmış ve bu anlamda özgürlüğe de gönderme yapılmıştır. Görseelliğinden içeriğine dönemin feministlerinin ruhunu ve zenginliğini ortaya koyan Feminist az sayıda yayımlanmış, ama bir döneme damgasını vurmuştur. Sadece kadın hareketi açısından değil aynı zamanda Türkiye siyasi tarihi açısından da önem arz eden bu dergi, yayınlanmasının 25. yılında toplu bir tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Türkiye siyaseti, kadın hareketi ve her türden dönüştürücü politikayla ilgilenen herkesin elinde bulunması gereken, arşiv değeri yüksek bir yayın olarak görev yapan önemli bir iletişim aracı olmuştur (<https://www.birazoku.com/feminist-dergisi-tum-sayilar-tipkibasim-kolektif>). Feminist dergisi Kadın Çevresi Yayıncılık tarafından arada bir çıkartılan dergiydi ve ilk sayısında “En iyi erkek erkeksiz olanıdır”, “Kadınlar Şahanedir” gibi sloganlar (Peltekoğlu, 1995: 133) derginin feminist ideolojiyi yansıttığını göstermiştir.

Derginin altıncı sayısında derginin ve kadın hareketlerinin başlamasının nedenleri belirtiliyor (1990: 2):

“Çankırı’da, bir TC yargıcının, kocasından dayak yemiş bir kadına, "Kadının sırtından sopa, karnından sığa eksik olmamalı" demesi ve bunun basına yansımaları ile 1987'nin ilk aylarında başladı herşey. Önce, "Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya" kampanyası kapsamında, kadınların ilk kez kendileri için, 17 Mayıs 1987'de gerçekleştirdiği 'Dayağa

Karşı Yürüyüş' yapıldı. Bunu, İstanbul Kariye Müzesi'ndeki 4 Ekim'87 tarihli Kadın Şenliği ve daha sonra da dayak yemiş kadınların kendi ağızlarından tanıklıkların yer aldığı 'Bağır Herkes Duysun' kitabının yayımlanması gerçekleşti."

1987 Nisan'ında Feminist dergisinden kadınların önerisiyle başlatılan "Dayağa Karşı Kampanya" Feminist hareketin sokağa ilk çıkışı olmuştur. Bunun yanında bu hareketin 12 Eylül sonrasında düzenlenen ilk mitingin gündemini belirlemiş olması da önemli bir süreçtir. Kocasından dayak yiyen bir kadının boşanma talep ettiği mahkemede hakimin, "*kadının karnından sıpayı sırtından sopayı eksik etmeyeceksin*" diye gerekçelendirerek boşanmayı reddetmesinin ardından, kadınlar sokağa çıkmaya karar vermişlerdir. 17 Mayıs 1987'deki bu yürüyüşe bazı sosyalist gruplardan kadınlar da katılmıştır. Kadınlar ilk kez kendi belirledikleri bir gündemle ve kendi örgütledikleri bir eylemle sokağa çıkmışlardır. 29 Mayıs 1987'de Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKKD) kurulmuş ve Ekim'de de, dayağa karşı kampanyanın bir parçası olarak, Kariye Şenliği düzenlenmiştir. Bu şenlikte feminist tartışma ve oyunların yanı sıra feminizmle ilişkiye geçmek isteyen kadınlarla bir buluşma imkânı yakalanmıştır (Bilmiş, 2006: 56).

3.1. Feminist Dergisinin Künyesi²

Dergi Adı	Feminist Dergisi
Kadın çevresi yayıncılık AŞ. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü	Handan Koç
Yayın Periyodu	Belirsiz (Arada bir çıkar)
Matbaa	Ayhan Matbaacılık
Adres	Klodfarer Caddesi 41/36 İstanbul
Fiyat	350 TL
Yayın Tarihi	8 Mart 1987-1990
Toplam	7

4. Yöntem, Amaç ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada Feminist dergisinin kapak sayfaları ve üzerinde yer alan sloganlar, kullanılan görseller, yazılar ve renkler üzerinde odaklanılmıştır. Toplamda 7 sayı çıkan Feminist dergisinin tamamı inceleme alanı olarak belirlenmiştir. Ulaşılan bu bulgular ise göstergebilimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

² Derginin ilk sayısının künyesidir.

Çalışmada feminist dergisinin tercih edilmesinin nedeni 1980'lerin ikinci yarısında çıkan ilk feminist dergi olmasıdır. Bunun yanı sıra derginin çıktığı yıllarda önemli birçok dönemsel olayların gerçekleşmesidir. Diğer sebepler ise kadınların ilk sokak hareketi olarak tarihe geçmesini sağlayan “Dayağa Karşı Kampanya”nın dergide yayınlanması önemli bir adımdır. Dergide bu kampanyanın ilk büyük çaptaki yürüyüşünün ele alınması ve değerlendirilmesi, yazar kadrolarının kadınlardan olması, daha kapsamlı olması ve magazinsel boyutunun az olması ve aynı zamanda bu dergi üzerine bir çalışma yapılmamış olması Feminist dergisinin incelenmesini önemli bir boyuta taşımıştır. Bir diğer neden de kadın dergilerinin üzerine yapılmış göstergebilimsel bir çözümlemenin eksikliğidir. Göstergebilimsel yöntemle incelenen dergi kapaklarındaki kısımlar, sloganlar, fotoğraflar, metinler, renkler ve jest-mimiklerdir. Bu kısımlar göstergebilimsel yöntemle birlikte anlamlandırılarak ve dönemsel olaylarla bağdaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Göstergebilimsel analizde ise Ferdinand De Saussure’ün gösteren ve gösterilen; Roland Barthes’in da “düz anlam ve yan anlam” şemaları temel alınmıştır.

Önem derecesi yüksek olan *Feminist* dergisinin inceleme konusu içerisinde ayrıntılı olarak ele alınması literatüre büyük oranda katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda derginin çıkış tarihi 1987 olmasına rağmen yine de önceden yaşanan arka plandaki olaylar ve gelişmeler de baz alınarak, 1970-1990 yılları arası dönemlerdeki önemli konulara da değinilmiştir.

4.1. Göstergebilimsel Yöntem

Göstergebilim, ideolojik olan içeriklerin (Barthes, 2018: 15) görsellerin, renklerin, sembollerin vs. incelenmesidir. Göstergebilim, göstergelerin anlamını ifade eden bir bilimdir. Saussure’e göre göstergebilim, “gösterge dizgelerinin bilimi” manasına geldiği için “gösterge” kavramı bilimin temelini oluşturmaktadır. Kitle iletişim araçlarına ait metin ya da türler birer gösterge sistemidir. Göstergebilim aynı zamanda her şeyin, sözcüklerin, çiçeklerin, seslerin, trafik işaretlerinin, müzik ve tıbbi semptomların ve daha birçok şeyin incelenmesidir denilebilir. Göstergebilim incelemelerinin odaklandıkları nokta medya metinlerinin söylemine hakim olan ilkeler sistemidir (Parsa ve Parsa, 2012: 1-2). Göstergebilim, genelde göstergeleri araştıran bilim dalı olarak bilinmesinin yanında göstergelerin bilimsel incelemesi olarak da tanımlanmaktadır. Gösterge, kendi dışında her şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan sözcükler, işaretler, simgeler ya da semboller gösterge olarak kabul edilir. Gösterilen ise göstergelerin verdikleri mesajları içerir.

Dilbilimciler ise sesi ya da sesler bütünü gösteren, kavramı da gösterilen diye adlandırır (Rifat, 2019: 11).

Göstergeyi anlamlı bir bütün halinde sunan iki bileşenden *gösterilen* zihinde oluşan herhangi bir varlığın canlandırılması şeklinde açıklanırken kastedilen durum Saussure'ün tabiriyle *kavram* ismini almaktadır (Saussure, 1998: 109). Saussure'e göre gösterge bir kavram ile bir ses imgesinin birleşiminden meydana gelmektedir (Parsa ve Parsa, 2012: 9). Gösterge kavramı, insanların birbirleriyle iletişimlerini sağlamak amacıyla oluşturdukları ve kullandıkları diller, çeşitli jestler, mimikler, trafik işaretleri, reklam afişleri, moda, edebiyat, resim, müzik vb. çeşitli birimlerden oluşur. Göstergebilim ya da semiyoloji ise bu göstergelerin işleyişlerini bilimsel bir metotla incelemektedir (Rifat, 2019: 12). *Gösteren* ise bir mesajın alıcı kişi tarafınca algılanmasıyla birlikte kavranması sonucunun ortaya çıktığı durum olarak ifade edilmektedir (Gottdiener, 2005: 17).

Roland Bathes'a göre ise "gösterge; kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak iletişimde bulunan araç"tır. Göstergenin ikili bir yapısı vardır; biçim ve içerikten oluşur: "gösteren" biçim, "gösterilen" ise içeriğin karşılığı ya da anlamıdır. Barthes, *yananlam* kavramını getirerek *gösterilen* boyutunda daha derinlemesine okumalara gereksinim olduğunu öne sürmektedir. *Gösterge* kavramında en çok tartışılan konu ise *gösterilendir*, çünkü anlamlar yüklüdür. Yani kavramın kültüre ve gerçek dünyayla olan ilişkisini belirtir. *Gösterilen* bizim dışımızda gelişen nesnelere soyutlamasını ifade eder. Göstergebilim, Barthes tarafından çağdaş bir bilim dalı haline getirilmeye çalışılmıştır (Parsa ve Parsa, 2012: 15-16).

Barthes, geleceğin hiç kuşkusuz bir *yananlam* dilbiliminde olduğunu öne sürer. *Düzanlam* nesnelere, olay ya da olguların ilk bakıştaki anlamlarını ifade ederken, *yananlam* ise bunların örtük halde bulunan ve asıl anlatılmak istenen dolaylı mesajı ifade eder. Kendisi de bir dizge olan *yananlam*, gösterenler, gösterilenler ve bunları birbirine bağlayan oluş (anlamlama) sürecini kapsar (Barthes, 1997: 106). Barthes'a göre *yananlam*layıcılar diye adlandırılan *yananlam* gösterenleri, *düzanlam* dizgesinin göstergelerinden (bir araya gelmiş gösterenler ve gösterilenlerden) oluşmaktadır. Barthes, *yananlam*layıcının bir tek *yananlam* gösterileni varsa, birçok *düzanlam* göstergesi bir tek *yananlam*layıcı oluşturmak için bir araya gelebileceğini ifade etmektedir. *Yananlam gösterileni*, hem genel, hem bütünsel, hem de dağınık bir özellik taşır: ideolojik bir öge olduğu bile söylenebilir (Barthes, 1997: 107). *Yananlam* ise bir düşünce veya görüntünün hatırlanmasıyla birlikte zihinde oluşan durumla açıklanmaktadır. Her iki seviye arasındaki ilişki de kavramın anlatımsal unsurlarına eşit bir yaklaşımla hareket edildiği görüşü etrafında şekillenmektedir (Barthes, 1997: 105).

4.1. Feminist Dergisinin Kapak Sayfalarının İncelenmesi

Bu bölümde Feminist dergisinin kapak sayfaları detaylı bir şekilde göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Aynı zamanda bu bölümde dergi kapaklarının görselleri de paylaşılmıştır.

4.1.1. Feminist Dergisinin 1. Sayısı



Görsel 1. 8 Mart 1987 Tarihli Feminist Dergisi 1. Sayısı

Görsel 1’de mor bir zemin üzerine kadınların isimleri verilerek geliş güzel el yazısı ile yazılmış sözler, kadın (♀) ve erkek sembolü (♂) ve aile sembolü ile gelişgüzel çizilmiş kadın figürleri yer almaktadır. Yazılardan önemli anlamlar barındıranları incelenmiştir. Mor asaleti kadınlığı simgeler. Mor renk, gerçekleşmesi zor olan fikirler ve hüzün doğuran, düşündürücü bir renktir. Geniş bir yüzey halinde kullanılırsa korku uyandırır ve pişmanlık doğuran bir renktir (Odabaşı, 2006: 88). Ki bu görselde de geniş bir zemin üzerinde kullanılmıştır. Kırmızının daha baskın olduğu mor renk, aşk, hiddet, öfke belirtirken; mavinin baskın olduğu mor ise depresyon, çekilme, gizem duygularını anlatır. Görselde daha çok mavi baskın olduğu için buradan hareketle “kadın şiddeti ve baskısı”na göndermede bulunulmuştur. Aynı zamanda kişideki nevrotik duyguları açığa vurmanın, daha çok da kadınlarda bilinç altında yaşatılan bir korku duygusunun dışavurumunun göstergesi gibidir (Sözen, 2003: 85-86). Kadın ve erkek sembolleri, mor ve mavi renk gösteren, bu sembollerin kadın ve erkeği betimlemesi, renklerin anlamları ise gösterilendir. Görsel 1’deki cümleler aşağıda açıklamaları ile verilmiştir. Bu ifadeler, yananlamı açıklamaktadır.

“Her şey sen onun kolları arasındayken başlar, senin kolların onun bulaşık kabındayken biter”

- *Bu cümlede anlatılmak istenen kadınlara toplum ve aile içerisinde birçok görevler yüklendiğine, bu görevlerin özellikle erkeklere itaat ve hizmet etmek konusunda bir kalıba yerleştirildiğidir. Erkeklerin kadınları bir nevi “hizmetçi” gibi gördükleri yananlamı çıkmaktadır.*

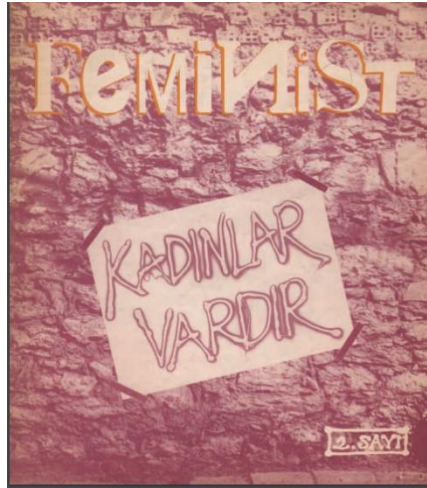
“Avazım çıktığı kadar sustuktan sonra konuşmak ne güzelmiş”

- *Bu sözden, bu zamana kadar baskı altında susturulan ve sindirilen kadınların, bazı platformlar sayesinde içerisinde barındırdıklarını, her türlü duygu ve düşüncelerini diledikleri gibi özgür bir biçimde haykırdıkları anlamı çıkmaktadır. Özellikle Feminist dergi kadınların bu ihtiyacını karşılamış, kadınları kanatlandırmıştır.*

“Eskiden özel bir kadın olmaktan mutluluk duyardım. Şimdi ise sadece kadın olmaktan onun için de yaymak istiyorum.”

- *“Kadınlık” tek bir kadın değil çoğul anlamda bütün kadınları barındıran bir kelime olarak, önemi vurgulanmıştır. Kadınların önemli olduklarına, birçok haklarının var olduğuna ve söz sahibi olduklarına aynı zamanda bu gibi düşünceleri de yaymak istediklerini dile getirmişlerdir.*

4.1.2. Feminist Dergisinin 2. Sayısı

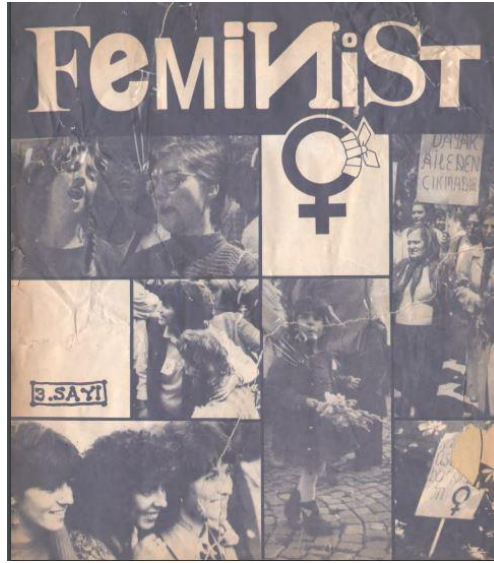


Görsel 2. Mayıs 1987 Tarihli Feminist Dergisi 2. Sayısı

Feminist dergisinin 2. Sayısının kapak görselinde taş duvarlar üzerine siyah bantlarla dört köşesinden tutturulmuş beyaz bir kâğıt üstünde yer alan “Kadınlar Vardır” yazısı yerleştirilmiştir. Taş duvarlar gösterendir. Mecazi olarak “taş duvarlar” ibaresinin kadınların ilerlemelerinin, özgür olabilmelerinin, kendilerini ifade etmelerinin önüne taş veya engeller

koyulduğunun ve aynı zamanda kadınların üzerlerinde büyük bir hegemonya kurulduğunun işaretidir. Ve bu anlam da gösterilendir. Hatta bazı erkek egemen toplumda kadınların evden dışarıya dahi çıkması mümkün olmamakla birlikte namusu zedeleyecek bir durum olarak görülmüştür ve bu bakış halen devam etmektedir. “Kadınlar vardır” sloganı ise kadınların toplumda var olduğunu gösterirken, yananlam noktasında kadınların söz sahibi olması ve haklarının olması gerektiğini savunan bir cümledir.

4.1.3. Feminist Dergisinin 3. Sayısı



Görsel 3. Ekim 1987 Tarihli Feminist Dergisi 3. Sayısı

Feminist dergisinin 3. sayısının kapağında 6 adet fotoğraf mevcuttur. “*Dayağa Karşı Dayanışma*” yürüyüşünün gerçekleştiği fotoğraflar yer almaktadır (Feminist Dergisi 3. Sayısı, 1987: 3). Feminist dergisinin 3. sayısında “Hep Birlikte Yürüdük” başlıklı yazıda bu yürüyüşün nedeni paylaşılıyor (1987: 6):

“Bir feminist olarak 17 Mayıs'taki yürüyüşün gerek hissiyatı, gerekse kadın açısından politikliği, kadınların ilk kez sadece kendi kendileri için bir şeyler yapmalarıydı, biz kadınlar yanımızdaki veya önümüzdeki erkeklere göre - ki bunlar ya kocalarımız, ya sevgililerimiz, ya nişanlılarımız olurlar genellikle (yani "sevgi" bağı ile bağlı olduğumuz erkekler bunlar) tanımlanıyoruz, politik mücadeledeki yerimiz kimi zaman kocamız, kimi zaman çocuğumuz, kimi zamansa sınıfımızın yanı. politik kimliklerimiz ya birinin anası, ya birinin karısı.”

Fotoğraflar, siyah-beyaz olarak işlenmiştir. Karelerde, gülümseyen kadınlar, beyaz bir zemin üzerine yazılı sloganlar ve bir kız çocuğu yer almaktadır. Kadınların simgesi ya da işareti de üst kısımda verilmiştir. Kadın sembolü fotoğrafların siyah-beyaz olarak karelenmesi kadınların çaresizliğini, şiddet sebebiyle matemini gösterir. Görselin sol üst kısmında yer alan fotoğrafta, net olarak görülen 3 kadın görülmektedir. Kadınların mimikleri değerlendirildiğinde kadınların yüzlerinde nahoş, bir marş, slogan ya da şarkı söyler gibi ifade vardır. Sırasıyla ilk kadının yüzünde biraz tebessüm, ikinci kadına daha bir coşkulu, o işe kendini adanmış, ağzının gergin olması daha agresif bir tutkuyu yansıtırken; diğer kadında ise elinde sanki bir kağıttan bir şeyler okuyormuş gibi ciddi bir ifade söz konusudur. Giyimleri ve saçları değerlendirilecek olursa, ilk kadının saçları örgülü ve üzerine siyah ya da koyu renkte bir kıyafet giymiştir. Saçlarının örgülü olması bir “Anadolu kadını” kimliğini göstermektedir. İkinci kadının saçları net olarak görülemezken birlikte kıyafeti açık ya da beyaz renktedir. Diğer kadının ise saçları kısa daha erkeksi ve daha modern görünürken diğer yandan üzerinde koyu renkte bir kıyafet bulunmaktadır. Genel olarak değerlendirilirse eğer, kadınların giyimlerinin siyah ya da koyu renkte olması kadına yönelik yapılan şiddetin, karamsarlığın ibaresi iken; beyaz ya da açık renkli kıyafetler ise bir umudu temsil etmektedir. Daha erkeksi olan kısa saçlar ise erkek egemen bir topluma atıfta bulunmaktadır. Ve modernliği de simgelemektedir. Bu noktada gösteren, siyah-beyaz fotoğraflar, kısa ve örgülü saçlar; gösterilen ise hüznüm-umut ve modernlik-gelenekselliklerdir.

Görsel 3’ün sol en üst kısmında bulunan fotoğrafın hemen altındaki görselde, 2 kadın net olarak yan profilden görünmektedir. Fotoğraftaki kadınlarına arka kısımlarında da birkaç kişi var ama net olarak görülmemektedir. Net görünen kadınların kıyafetleri beyaz ya da açık renktedir. Kadınların saçları normal kısıdan biraz uzun ve doğal bırakılmıştır. Kadınlardan birinin diğerinin omzuna kolunu uzatması kadınlar arasındaki bir dayanışma ve birliği çağrıştırırken, tebessümle uzağa doğru bakmaları da kadınların kendi geleceklerinden umutlu olduklarını yansıtmaktadır. Fotoğraf çok yakından resmedildiği için ortamın kalabalık olup olmadığı belli olmamaktadır. Aslında bir objektif algısı “kalabalıklmış gibi gösterilmesi” yaratılmış da olabilmektedir. Gösteren birbirlerine sarılan kadınlar; gösterilen ise kadınların dayanışması ve birlikte var olmalarıdır.

Soldan en alttaki fotoğrafta 80’li yılları yansıtan kâküllü, düz ve kıvrıkcık saçlarıyla 3 kadın bulunmaktadır. Bu karede soldan en baştaki kadının küpeleri “kadının simgesi” olarak gösterilebilir. Kadının kısa saçları gösteren iken, gösterilen ise kadının saçlarının kısa olmasının daha maskülen bir görüntünün altında hem kadının özgürlüğünü ve gücünü simgelerken, hem de erkeklerin ataerkil yapısını eleştirme niteliğinde bir göndermede

bulunulmasıdır. Süheyla Kırca Schroeder'in de belirttiği gibi kadın hareketinin söylemleri açıkça ataerkil iktidarı hedef almaktadır (2007: 47). Ortadaki kıvrıkcık saçlı kadının saçları “kadınların özgürlüğü”nü temsil ediyor. Kadının teninin diğerlerin göre biraz daha koyu olmasından çıkarılan yargı ise, kadınlar arasında ırkçılığa yer verilmeden ayırt etmeden bir dayanışmanın varlığına işaret edilebilmektedir. Hemen yanındaki kadının beyaz renkteki kıyafeti de bir masumiyeti simgeler. 3 kadının da aynı yöne doğru uzağa bakarak tebessüm etmeleri, gelecekte kadınların şiddete maruz kalmayacaklarını ve gelecekte olumlu ve umutlu beklentilerini olduğunu sergilemektedir. Gösteren kıvrıkcık saçlar, siyahi ten rengi; gösterilen ise kıvrıkcık saçların özgürlüğü yansıtması ve ten renginin siyahi olmasının ırkçılığa hem göndermede bulunması hem de ten rengi ayırt edilmeden her kadının birlik ve dayanışma içerisinde olduğudur. Her kadın aynıdır, tektir ve birdir.

Kapakta diğer bir görsel Antik Yunan'dan bu günümüze kadar kullanılan “kadın sembolü” (♀) olmuştur. Kadın sembolünün sağ üst köşesinde bir “sargı bezi” ne benzer kumaş parçasından bağlanmış bir kurdele resmedilmiştir. Gösteren kurdele, gösterilen kadınlığın sembolü olmasıdır. “Sargı bezi” ise kadınların erkek egemenliği tarafından baskısı, ezilmesi, tacizi ve maddi manevi yaralanmaları, kırgınlıkları ve bu yaraların da en kısa zamanda sarılacağını anlatmaktadır.

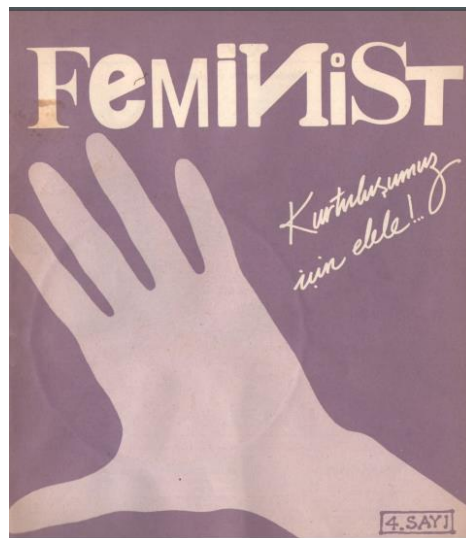
Görsel 3'ün ortasındaki karede üniformalı bir kız çocuğu elinde bir demet çiçekle resmedilmiştir. Çocuğun bakışları ve çocuk olması bir “masumiyet” nişanesi iken, elinde olan çiçekler ise geleceğe umutla bakıldığının ve gelecekte kadınların daha iyi bir konumda yer alacaklarının habercisi gibi gösterilmiştir. Aynı zamanda çocuğun yüzünde “endişe, şaşkınlık ve korku”lu bir ifade söz konusudur. Bu donuk ifade “şiddet”i, elindeki çiçek ise “çocuk gelinleri” çağrıştırmaktadır. Ayrıca çocuğun üzerinde üniforma bir bakımdan kadınların eğitimdeki rollerine ve bu anlamdaki baskıyı gösterirken, bir yandan da erkekler tarafından belirli ideolojiler etrafında sürdürülen sindirme politikası güdümünde “kadınları bir kalıba sokma” durumunu ifade eder. Diğer yandan kız çocuklarının küçük yaştan itibaren ailenin baskısı altında bir kalıp çerçevesinde büyütüldüğüne ve annelerin bile çocuklarına şiddet uygulamasından da dem vurulmaktadır. Bu yargıya ulaşılmasının nedeni Feminist dergisinin 1987 tarihli 3. Sayısında yer alan “Yürüyüşün Hikayesi” başlıklı kısımda annelerin de çocuklarına karşı şiddet uyguladıklarının belirtilmesinden hareket edilmiştir (1987: 4). Kız çocuğu, elindeki çiçek, üniforma gösteren; gösterilen ise kız çocuğunun masumiyeti, elindeki çiçeğin umudu ve üniformasını ise eğitimi ve baskıyı simgelemesidir.

Sağdan üstteki fotoğrafta, tesettürlü, geleneksel ve aynı zamanda güneş gözlüklü modern kalabalık kadın topluluğu yer alıyor. Gösteren tesettürlü kadın, güneş gözlüklü kadın;

gösterine ise geleneksellik ve modernliktir. Ve aynı zamanda her yaştan, her kalıptan, her dinden kadının ayırt edilmeden dayanışma içerisinde olduklarının göstergesidir. Kadınlar, beyaz zemin üzerine siyah kalemle yazılmış “Dayak Aileden Çıkmadır” sloganını taşımaktadır. Fotoğrafta geleneksel Anadolu kadının ve modern kadınların bir arada olması, kadınlar arasında ayırım yapılmaksızın, genci, yaşlısı, çocuğu, modern kadını ve geleneksel kadının zıtlıklarla dolu olmasına rağmen, dayanışma içerisinde birbirlerine destek verdiklerini göstermektedir. Slogan ise direkt olarak “kadına şiddeti” anlatmaktadır. Fotoğraf karelerinde kadın topluluğunun, kadınların haklarını savunmak için bir yürüyüş yaptıkları açıkça görülmektedir. Ayrıca fotoğrafta bir kadının siyah güneş gözlüklerinin farklı anlamları olabilmektedir. Kadınlardaki gözlüklerin kullanılması da farklı anlamlara gelebilmektedir. Güneş gözlükleri kadınlar tarafından yalnızca güneşten korunma amacıyla kullanılmaz aynı zamanda bakışlarını saklamak için de kullanılabilir (Salmış, 2012: 164). Gazetelerde, televizyonlarda ifşa olacakları düşünüldüğünde böyle kendini saklama gibi bir bakış açısı da kaçınılmaz olabilmektedir. Aynı zamanda modernliği de simgelemektedir.

Son fotoğrafta da sadece kalabalık bir topluluk önünde beyaz zemine yazılmış “Kadınların Üstündeki Baskılara Son” sloganı yer almaktadır. Kapak deforme olduğu için sloganın tam olarak ne olduğu belli olmamasına karşın, iç sayfalardaki fotoğraflardan ne yazdığı ile ilgili olarak bilgisi alınmıştır. Sloganda aynı zamanda kadın simgesi “♀” kullanılmıştır. Kadınların her daim kısıtlanmasına, özgür olmamalarına dikkat çekilmiştir.

4.1.4. Feminist Dergisinin 4. Sayısı

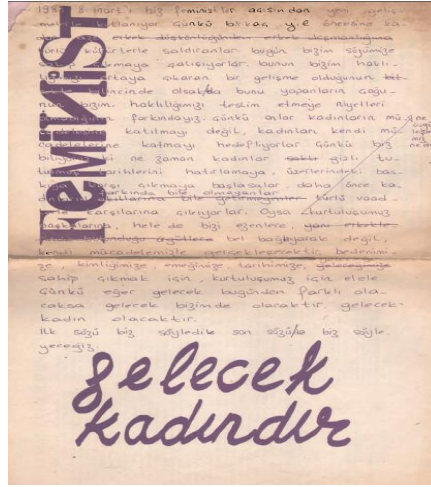


Görsel 4. Mart 1988 Tarihli Feminist Dergisi 4. Sayısı

Feminist dergisinin 4. sayısı 8 Mart Dünya Kadınlar Gününe ithafen hazırlanmıştır. Bu sebeple kadınların dayanışma ve birlikteliği ön plana çıkarılmıştır. Görselde zeminin tamamında mor renk kullanılmıştır. Üzerinde açık renkte çizgilerinin hatlarının belirsiz olduğu bulaşık eldivenine benzeyen bir el figürü yer almıştır. Elin sağ üst kısmında da “Kurtuluşumuz İçin El Ele” sloganı yazılmıştır.

Gösteren mor renk, önceki kısımlarda açıklandığı üzere karamsarlık, baskı, hüznün ve şiddeti, kadınların endişelerini ifade etmektedir. *Gösterilen*, sonsuz bir karamsarlık, üzüntü, pişmanlık duygusu verip melankoli uyandırdığı için, hüznün ve içedönüklüğün rengi olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra mor rengin olumlu yönleri de mevcuttur: sözgelimi ruhsal enerjiyi ve hayal gücünü harekete geçirip sezgilerin yanı sıra düşünce gücünü de artırmakta, bu nedenle de verimli çalışmalar yapılmasını sağlamaktadır. -Bir başka deyişle mor, gerçekleşmesi zor olan yaratıcı fikirlerin yaratılmasına yol açan bir renktir (Sözen, 2003: 85-86). Olumlu yanı olarak da kadınların bu karamsarlık ruhundan kurtulacaklarının bir umudun da habercisi olabilmektedir. 4. Sayfada kullanılan el figürünün, açık renkte olması bir umudu, saflığı barındırırken; el çizgilerinin olmaması ele giyilen bir bulaşık eldivenini andırmaktadır. Bu bağlamdan hareketle “bulaşık eldiveni” kadınların bir anne ya da kadın olarak her daim eşleri ve herkese hizmet ettiklerinin, emek verdiklerinin, mücadele ettiklerinin göstergesidir. Elin açısı ve şekli bizi “kadının ezilmesine dur demek” ya da “stop” gibi bir anlama doğru da götürür. Kadın üzerindeki şiddetin, köhne bakışın son bulmasının simgesidir. Görseldeki “Kurtuluşumuz için Elele!” sloganı ile nesne olarak verilen “el” ikisi düşünüldüğünde kadınların birlikte hareket etmeleri, kurtuluşları ve zulümlerden kurtulmak için bütün emekçi kadınların dayanışma içerisinde üzerlerindeki tahakkümden ve buhrandan kurtulacaklarının işareti olarak simgelenmiştir. El gösteren; gösterilen ise “stop” dur anlamının olması kadınlara yönelik “şiddete hayır” ın ifadesi yanında kadınların görevlerini ve birlikteliğini ifade etmesidir.

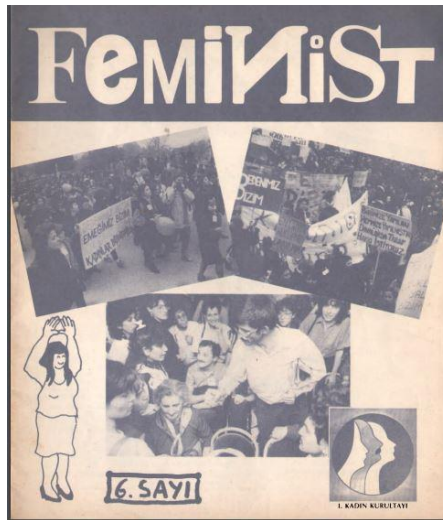
4.1.5. Feminist Dergisinin 5. Sayısı



Görsel 5. Mart 1989 Tarihli Feminist Dergisi 5. Sayısı

Bu görselde saman kâğıdı üzerine gelişigüzel el yazısıyla yazılmış bir kadının “8 Mart Dünya Kadınlar Günü” ile ilgili mektubu yer alıyor. Mektupta kadınların kendi kendilerini savunacak ve birliktelik duygusu içerisinde kimliklerini kanıtlayacaklarını ifade ediyorlar. Hemen alt kısmında da “Gelecek Kadındır” şeklinde mor bir yazı bulunmaktadır. Kadının birçok platformda başarılı işler yapacağını ve kadının başlı başına geleceğin temsilcileri olacaklarını vurgulamaktadırlar.

4.1.6. Feminist Dergisinin 6. Sayısı



Görsel 6. Ağustos 1989 Tarihli Feminist Dergisi 6. Sayısı

Beyaz ya da saman kâğıdı renk üzerine yerleştirilmiş 3 adet fotoğraf, sol kısımda karikatür gibi resmedilen bir kadın figürü ve sağ kısımda da 1. Kadın Kurultayı Logosu bulunmaktadır. Genel olarak fotoğraflarda kadınların birlikteliği ve dayanışması söz konusu iken, görsellerde erkeklerin de bu dayanışma içerisindeki varlıkları oldukça ilgi çekicidir. Fotoğraflarda siyah ve beyaz renkler hakimdir. Beyaz renk istikrarı, devamlılığı ve temizliği simgeler. Beyaz elbiseler, sizin temiz, masum olduğunuz imajını verir. Beyaz, saflığın, yeni başlangıçların ve barışın rengidir (Özdemir, 2012: 171-172). Siyah güç, tutku, hırs, karamsarlık, korku ve umutsuzluk gibi imajları yansıtır (Özdemir, 2012: 171-173). Gösteren, siyah ve beyaz renkler; gösterilen karamsarlıktan aydınlığa doğru bir çıkış, kadınların olumsuz durumlardan kurtulacağına bir işaretidir.

Görsel 6'da soldan üstteki fotoğrafta kadınların oluşturduğu bir kalabalık vardır. Kadınların taşıdığı pankartta "Bedenimiz Bizim Emeğimiz Bizim Kadınlar Dayanışmaya" yazısında 8 Mart Dünya Kadınlar gününe atıfta bulunulmuş, kadına karşı yapılan haksızlıklara karşı seslerini duyurmaya çalışmışlardır. "Bedenimiz Bizim" sloganı bir diğer fotoğrafta da yer almakla birlikte; yananlamı kadınların cinsel istismara ve zorbalığa maruz kaldığını ve cinsellik anlamında metalaştırıldığını göstermektedir. Aynı zamanda kadınların da birer "güçlü varlık" olduğunu savunmuşlardır.

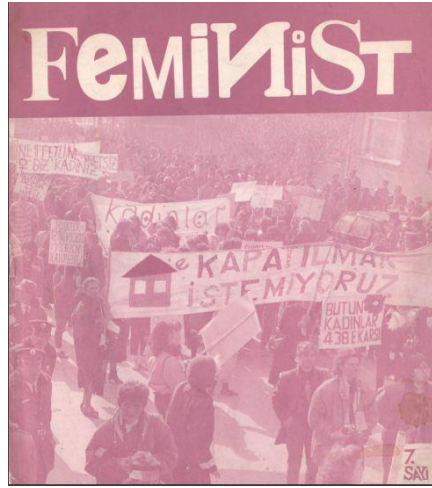
Görsel 6'da sağ köşedeki fotoğrafta "Birbirimize Yapılan Hepimize Yapılmıştır, Davalarda Taraf Hakkı İstiyoruz" sloganı kadınların birbirlerine destek verdikleri ve hiçbir zaman tek olmadıkları, sadece bir kadına yapılan eziyete karşı diğer kadınların buna sessiz kalmayacağı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kadın haklarında yasal düzenlemelerin yapılması için vurgu yapmışlardır.

Görsel 6'daki fotoğrafın alt kısmında verilmiş yan yana oturan kadınlar vardır. Yan yana oturmak, daha çok ortaklaşmayı, ortak bir bakışı ifade eder. Bu kişilerin sayıları arttıkça da birbirlerine güven, dış dünyaya karşı ortak bir cephe oluşturmak, birlikte davranmak anlamına gelir (Salmış, 2012: 182). *Gösteren* yan yana oturan kadınlar; *gösterilen* yan yana oturmanın bir dayanışma ve birbirlerine olan güveni temsil ettiği. Özellikle erkeklerin de kadın topluluğu içerisinde yer almaları ve gülümsemeleri tezat bir durum olmakla birlikte onlara destek vermelerini ve dayanışmada kendilerinin de var olduğunu göstermektedir. Sol tarafta çizilen kadın figürü askılı badi, diz altı bir etek ve topuklu ayakkabılarla resmedilmiştir. Bu figür, modern bir kadını temsil etmenin yanında kadınların özgürce giyinme haklarının olduğuna işarettir.

Görsel 6'nın sağ alt köşedeki görselinde Kadın Kurultayı logosu yer alıyor. Logoda 3 kişi yan yana sadece yüz kısımları çizilmiş şekilde verilmiştir. İlk kadın tesettürlü bir kadın

gibi görünmektedir. İkincisi bıyıkları olan bir erkek figürüdür. Üçüncüsü de yine bir kadındır. Bu görseli genel olarak değerlendirdiğimizde cinsiyetçilik ögesine ve özellikle LGBT'nin de toplumdaki varlığına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda toplumda her kesimin ayırt etmeksizin yanında olacakları ve özgür bir kuruluş oldukları yargısına ulaşılmaktadır.

4.1.7. Feminist Dergisinin 7. Sayısı



Görsel 7. Mart 1990 Tarihli Feminist Dergisi 7. Sayısı

Görsel 7'de geneli kadınlardan oluşan bir kalabalık görülmektedir. Bir yürüyüş, bir toplanma ya da protesto söz konusudur. Derginin içeriği incelendiğinde "438. Madde" nin yeniden onaylanmasına karşı olarak yürüyüş gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak dergide şunlar verilmiştir (Mart 1990: 19):

"Kadınlara yönelik cinsel şiddeti, meşrulaştıran ve kolaylaştıran 438. madde, anayasa mahkemesinden onay aldı. Adana'da, İzmir'de, Ankara'da ve İstanbul'da kadınlar yasaya karşı kızgınlıklarını ifade ettiler, genelevlerin, adliyelerin, anayasa mahkemesinin önüne gidildi, kadınların hepsi aynı şeyleri söylemiyordu, kimileri için bu karar insan haklarının, eşitliğin çiğnenmesiydi, ama hemen hemen bütün kadınlar yasanın, kadınların ezilmelerine hizmet ettiğinin farkındaydı."

Kadınların ellerindeki pankartlardan bir tanesi de bu kanunla alakalıdır; "Bütün Kadınlar 438'e Karşı" sloganıdır. Madde 438 şu şekildedir: "Madde 438; Irza geçmek ve kaçırmak fiilleri fuhuşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikâp olunmuş ise, ait olduğu maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadarı indirilir." (<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/45464874-be29-4931-bb44-0bf2ae0415ef?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>). Fotoğraftan anlaşıldığı üzere bu

yasanın sadece fuhuş mesleğine sahip olanların değil, tüm kadınları ilgilendiren bir insanlık sorunu olduğu görülmektedir. “Bir kadına yapılan suç veya istismarın bütün kadınlığa yapılmış gibidir” düşüncesi hakimdir. Kadınlar arasında büyük bir birliktelik, destek ve dayanışma söz konusudur.

Bir pankartta paylaşılan ise “Eve Kapatılmak İstemiyoruz” sloganıdır. Sloganın yananlamı; kadınların üzerinde önemli oranda kurulan bir tahakkümün varlığının sona ermesi ve kadınların özgür bırakılmaları gerektiğidir.

Sonuç

Kadın dergileri, 1980’lerin en önemli enstrümanları olmuş, kadınların temel haklarını savunabildiği özgürce yazabildikleri bir alan teşkil etmiştir. İkinci dalga feminizm hareketi Dünya’da 1960’larda başlamış, Türkiye’de 1970’lerde yavaş yavaş esintisini göstermiştir. Feminizm, Türkiye’de 1980’lerde tamamen vuku bulmuştur. Dayağa Karşı Kampanya, madde 438’e karşı direniş, Kadın Şenlikleri, kadınların kurultayı ve toplantıları, yürüyüşlerinin ilk kez gerçekleştiği yıllar olmuştur. Kadınlar varlıklarını ciddi anlamda özgür bir biçimde tüm mecralara aktarabilmişlerdir. Bu süreçte özellikle ilk kez kadınların toplu olarak yürüyüşlerini gerçekleştirdiği Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası, Feminist dergisinin çıkma yılıyla (1987) aynı döneme denk gelmiştir. Derginin önemi özellikle feminist hareketlerini konu alması bakımından oldukça yüksektir.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi feminizm hareketi ve bu ideolojinin Türkiye’ye yansımaları, kadın dergilerinin gelişimleri üzerine genel bilgilerden oluşmaktadır. Çizilen genel çerçeve sonrası incelenen Feminist dergisinin künyesi, araştırmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir. Dönemsel olaylar daha çok derginin çıktığı 1987-1990 tarihleri arası incelenmiş ancak, derginin çıkmasından önceki önemli olan olaylara da değinilmiştir. Bu sebeple Türkiye’de 1970 ile 1990 arasında yaşanan feminist kadın hareketlerinin gelişimleri üzerinde genel hatlarıyla durulmuştur. Derginin genelinde ele alınan konular ise kadın-erkek eşitliğinin istemi, kadına şiddet, tecavüz, cinsel istismar, kadının hor görülmesi ve ezilmesi gibi konular ve sorunlar yer alıyor. Özellikle büyük yankı uyandıran 1987’de ilk defa büyük çaplı yürüyüşün sebebini oluşturan “Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası” dergide görseller, sloganlar ve yazılarla desteklenmiştir. Bir diğer olay, cinsel istismarı yapan kişiyi meşrulaştırdığı iddia edilen “Madde 438” in yeniden onaylanması sebebiyle buna karşı başlatılan hareketin üzerinde de çokça durulmuştur.

Derginin kapak sayfaları incelendiğinde genelde kadınların özgürlüğüne, kadınlara karşı yapılan şiddete, baskıya, istismara, ayrımcılığa, küçümsemeye dikkat çekilirken, kadınlar

arasındaki birliktelik, dayanışma ve destek söz konusudur. Derginin kapak sayfalarında mevcut olan sloganlar şunlardır: “Dayak Aileden Çıkmadır”, “Kadınların Üstündeki Baskılara Son”, “Kurtuluşumuz İçin El Ele”, “Bedenimiz Bizim”, “Birbirimize Yapılan Hepimize Yapılmıştır, Davalarda Taraf Hakkı İstiyoruz”, “Bütün Kadınlar 438’e Karşı”, ve “Eve Kapatılmak İstemiyoruz” sloganlarıdır. Bu sloganlardan anlaşılacağı üzere, genel olarak kadına karşı yapılan her türlü şiddete, tacize, baskıya ve hukuk alanında eşitsizliklere karşı kadınların bir dayanışma ve birlikteliği üzerine mesajlar verilmiştir. Görseller incelendiğinde de çok farklı bir sonuç göze çarpmamaktadır. Görsellerde, siyah, beyaz ve mor renkler ağırlıkta kullanılmış, mor ve siyah renkler, kadınların mağduriyetleri, pişmanlıkları, üzüntüleri ve buhranlarını anlatırken, beyaz renk kadınların masumiyetini ve gelecekte umutlu olduklarını göstermektedir. Derginin 3. sayısının kapağındaki fotoğrafın birinde elinde çiçekle şaşkın, korkmuş ve donuk yüz ifadesi ile üniformalı bir kız çocuğunun duruşu ve verdiği mesajlar oldukça dikkat çekicidir. Kız çocuğunun elindeki çiçek sembolü çocuk gelinlere ve çocuk tacizlerine göndermede bulunurken, aynı zamanda üniformasının olması hem daha küçük bir çocuk olduğunun hem de kadınların eğitim hakkının olması gerektiği mesajları verilmiştir. Bir yandan da çocuk ve çiçek sembolü masumiyetin ve umudun da göstergesidir. Ferdinand De Saussure’ün göstergebilimsel analizinde gösteren-gösterilen ışığı altında çalışmada belli başlı *gösterenler*, mor, siyah ve beyaz renk; *gösterilen* sırasıyla hüznün, kırgınlıklar ve umut olmuştur. *Gösterenler*, yan yana oturan kadınlar, saçları örgülü kadın, tesettürlü kadın ve güneş gözlüklü kısa etekli kadın, siyah ve beyaz kadın; *gösterilenler* sırasıyla dayanışmanın varlığı, geleneksel kadın imajı, modern kadın imajı, ten rengi ayırt etmeden birlikteliğin vurgusunun yapılmasıdır. Roland Barthes’ın yananlam ve düzanlam çerçevesindeki analizine göre de belli başlı çıkarılan yananlamlar; “Her şey sen onun kolları arasındayken başlar, senin kolların onun bulaşık kabındayken biter” kadınların en başta bir mutluluğa kandıklarını ama sonrasında bu dünyaya hizmet etmek için geldiklerini ifade eden bir cümledir. *Bu görevlerin özellikle erkeklere itaat ve hizmet etmek konusunda bir kalıba yerleştirilmesi söz konusudur. Erkeklerin kadınları bir nevi “hizmetçi” gibi gördükleri yananlamı çıkmaktadır.* “Kadınlar vardır” sloganı ise kadınların toplumda bir birey olarak var olduğunu gösterirken, yananlam noktasında kadınların hukuki anlamda söz sahibi olması gerektiğini savunan bir cümledir. “Bedenimiz Bizim” sloganının yananlamı kadınların her daim cinsel istismara maruz kalarak metalaştırıldığını göstermektedir.

Feminist dergisinin bu veriler ışığında, dönemin olaylarına ışık tuttuğu kaçınılmaz olmuştur. Kadınların seslerini duyuran, kadın haklarının ön planda tutulduğu feminist ve özgür bir mecra alanı olması toplumu bilgilendirmiş ve belli bir farkındalık oluşturmuştur.

Kadınların baskı altında olmadan diledikleri gibi düşüncelerini dile getirmeleri ve kamuoyunda bu düşüncelerini yayabilmeleri kadınların kabuğundan sıyrılıp cesaretlenmesini sağlamıştır. Dergi gibi önemli bir iletişim alanı sayesinde aktarılan ideolojiler sayesinde o dönemde kadın kitleleri ve hatta (görsellerde yer alan erkeklerin de desteği gibi) erkeklerin bile üzerinde önemli bir algı oluşturmuşlardır.

Kaynakça

- Arat, N. (1997). “Yaşanan Örneklerinde Şeriat ve Kadın”. *Kadınların Gündemi*. (Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları, 9-26.
- Atılğan, D. K. (2013). “Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili”. *Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi*. 10 (1): 15-27.
- Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F. (1997). “Tanımlanması Serbest Bir Nesne: Kadın”. *Kadınların Gündemi*. (Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları, 89-97.
- Bilmiş, H. O. (2006). *1988-1990 Yıllarında Dünya Değişirken Türkiye’de Sosyalist Feminizme Kaktüs’ten Bakmak*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı.
- Bora, A.; Günel, A. (2016). *90’larda Türkiye’de Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fiske, J. (2013). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev. S. İrvan). Ankara: Pharkmakon Yayınevi.
- Gottdiener, M. (2005). *Postmodern Göstergeler*. (Çev. E. Cengiz, H. Gür ve A. Nur). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Işık, S. N. (2016). “1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler”. *90’larda Türkiye’de Feminizm*. (Der. A. Bora ve A. Günel). İstanbul: İletişim Yayınları, 41-72.
- Kardam, F.; Ecevit Y. (2016). “1990’ların Sonunda Bir kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”. *90’larda Türkiye’de Feminizm*. (Der. A. Bora ve A. Günel). İstanbul: İletişim Yayınları, 87-108.
- Kılıç, S. M. (2019). “Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 10 (17): 2139-2156.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Odabaşı, H. A. (2006). *Grafikte Temel Tasarım*. İstanbul: Yorum Sanat Yayınları.
- Oktay, S. (1997). “Medeni kanunda Kadın”. *Kadınların Gündemi*. (Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları, 51-64.

- Özdemir, A. (2012). *Beden Dili Etkili İletişim Etkili Konuşma*. Ankara: Altınpost Yayıncılık.
- Özen, H. (1994). *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868-1990)*. İstanbul: Graphis Ltd.
- Özüdoğru, B. (2018). “Beyaz Feminizm Ve Öteki Kadınlar”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 12: 304-319.
- Parsa, S.; Parsa, A.F. (2012). *Göstergebilim Çözümlemeleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Peltekoğlu, F. B. (1995). “Dergiciliğin Gelişimi ve Türkiye’de Kadın Dergileri”. *Marmara Üniversitesi İletişim Dergisi*. 9 (1): 113-139.
- Rifat, M. (2008). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2019). *Göstergebilimin ABC’si*. Ankara: Say Yayınları.
- Salmış, F. (2012). *Söz, Renk, Mekan ve İmaj Uyumunda Beden Dili – Beden Dili ve Kodları-*. İstanbul: Elit Kültür.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Schroeder, S. K. (2007). *Popüler Feminizm: Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Sözen, M. (2003). *Sinemada Renk – Sembolik Anlamlar-*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tekeli, Ş. (2015). “1980’ler Türkiye’inde Kadınlar”. *1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. (Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları, 15-46.
- Tekeli, Ş. (2017). *Feminizmi Düşünmek*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Timisi, N.; Gevrek, M. A. (2016). “1980’ler Türkiye’inde Feminist Hareket: Ankara Çevresi”. *90’larda Türkiye’de Feminizm*. (A. Bora ve A. Günal). İstanbul: İletişim Yayınları. 13-39.

İnternet Kaynakları

- “Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası Bildirisi, 1987”.
<http://bianet.org/kadin/medya/10139-dayaga-karsi-dayanisma-kampanyasi-bildirisi-1987> . Erişim Tarihi: 19.12.2019.
- Feminist Dergisi. <http://www.pazartesidergisi.com/feminist.html> . Erişim Tarihi: 10.11.2019.
- Feminist Dergisi Tanıtımı. <https://www.birazoku.com/feminist-dergisi-tum-sayilar-tipkibasim-kolektif> . Erişim Tarihi: 23.12.2019.

Koç, H. (Ekim 1987). “Feminist Dergisi 3. Sayı”.

<http://www.pazartesisidergisi.com/pdf/Feminist3.pdf> . Erişim Tarihi: 09.01.2020.

Madde 438. <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/45464874-be29-4931-bb44-0bf2ae0415ef?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> . Erişim Tarihi: 08.01.2020.